

SADREDDİN'İN "MUCİZE-İ MUHAMMED MUSTAFA" ADLI MESNEVİSİ

THE WORK OF SADREDDİN NAMED "MIRACLE OF MUHAMMAD MUSTAFA"

Geliş Tarihi: 20.02.2020 Kabul Tarihi: 02.06.2020

✉ AHMET İÇLİ

DOÇ. DR.

BATMAN ÜNİVERSİTESİ İSLAMİ İLİMLER FAKÜLTESİ

ORCID: 0000-0002-7478-7518

ahmet.icli@batman.edu.tr

ÖZ

Türk İslâm edebiyatı yazı geleneğinde Hz. Peygamber hakkında yazılan edebî türlerin önemli bir yeri vardır. Hz. Peygamber'in tüm hayatını konu alan müstakil metinler kaleme alındığı gibi, farklı yaşam kesitlerini işleyen metinler de bulunmaktadır. Bunlardan birisi de Hz. Peygamber'in hayatında mucize olarak değerlendirilen olağanüstü olayları işleyen "mucizât-ı nebî" muhtevalı dinî motifli edebî eserlerdir.

Bu türden eserlerin bir kısmı yayımlanmış bir kısmı da yayımlanmayı beklemektedir. Birçok eser, tematik olarak yazılan mecmualar arasında, geniş çaplı değerlendirmeler ve içerik analizleri yapılamadığı için görülememektedir. Çalışmamızda ele aldığımız metin, bir mecmua içinde olup, daha önce üzerinde kısa değerlendirmelerin yapıldığı küçük bir mesnevidir. Fakat daha sonra kütüphane kayıtları, bilgi eksikliği ya da bilgi yanlışlığından dolayı metne ulaşım imkânı sınırlı olmuştur. Bu şekilde araştırılmayı bekleyen birçok eserden sadece biri olan metin, tarafımızdan tespit edilmiş, okunmuş ve üzerinde kısa değerlendirmeler yapılarak literatüre kazandırılmıştır.

Bu makalemizde Sadreddin'e ait "Mucize-i Muhammed Mustafa" adlı bir mesnevi metni, Arap harflerinden günümüz Latin harflerine aktarılmıştır. Eser üzerinde çeşitli değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sadreddin, Türk İslâm Edebiyatı, Mesnevi, Şiir, Hz. Peygamber, Mucize-i Nebî.

ABSTRACT

The literary genres regarding the Prophet occupy an important place in the tradition of Turkish Islamic literature. There are separate texts that cover the whole life of the Prophet as well as the ones dealing with different periods of his life. One of them is the literary works with religious themes that handle the extraordinary events in the Prophet's life which are considered as miracles called "mu'jizat al-nabi".

Some of these works have been published while some others are awaiting to be published. Many works cannot be seen among thematically written periodicals since no content analysis has been conducted over them. The text we have discussed in our study is a small masnavi/text included in a periodical over which brief reviews have been made before. Later, however, access to the text was limited due to library records, lack of information or misinformation. In this way, only one of the many works waiting to be researched, the text has been identified by us, read and presented to the benefit of the world of science after making short evaluations.

In this article, a masnavi text named "Mucize-i Muhammed Mustafa", a work of Sadreddin, have been translated from the Arabic letters into the Latin letters and various evaluations have been made on the work.

Keywords: Turkish Islamic Literature, Masnavi, Poetry, Prophet Muhammad, Miracles of Prophet Muhammad, Sadreddin.

THE WORK OF SADREDDIN NAMED "MIRACLE OF MUHAMMAD MUSTAFA"

SUMMARY

There are countless works written in Turkish literature focusing on the Prophet Muhammad. There are separate texts that cover the whole life of the Prophet Muhammed as well as texts the ones dealing with different sections periods of his life. In addition, works stating that the Prophet Muhammad and his struggle should set an example for all humanity were also written. Some of these works consist of the texts with symbolic features. It is seen that literary works with religious themes that handle the extraordinary events in the Prophet's life which are considered as miracles called "mujizat al-nabi" were also written. Our study is within the framework of the examination of a text with symbolic features presenting a section from the life of the Prophet Muhammad.

In this work, Abu Jahl and Mecca's polytheists want from Prophet Muhammad to set the sun down during the day and replace it with the moon, then ask him to make the moon speak and confirm the duty he was given by Allah to convey the message, and the religion. In the text, which describes the incident called as the splitting of the moon in the Islamic literature, the happiness of Muhammad and Muslims and the sadness of the polytheists are expressed. At the end of the work, it is emphasized that the religion of Islam is the true one and the others are invalid. The theme of the work is the greatness of the Might of Allah and the fact that Allah never leaves the Prophet alone and helpless.

It is not a scientific text but a text that shows story features based on narration. In this context, the work has a fictitious feature. Written in the form of a small story, the work may also bear traces from the author's reviews and imagination.

It is seen that the events narrated in the work consist only of transmission, without specifying their accuracy and ties to reality. However, it is worth noting that the narrator used exaggeration technique to embellish the narrative. However, the events described have a place among the events described as miracles in the history of Islam. The source, livability and reality of the events described in the poem are not emphasized. In the work, the subjects of being the ummah of the Prophet Muhammad and devotion to the true religion are covered. In addition to the information given in the work about the

splitting of the moon, the issues like its circumambulating the Ka'bah, talking with the Prophet, uttering the Kalimah Tawhid and saying that Muhammad is the Messenger of Allah, and the sun's setting down and the moon's rising may be due to different narrations or may be exaggerative usages. Besides, it cannot be ignored that the expression of the splitting of the moon symbolizes the emergence of truth and the clarification of the falsehood and false beliefs. As a matter of fact, as stated in the work, the fact that many people find the way of truth / reality and become Muslims is just one of the uses pointing to this.

The work is important for the historical course of the Turkish language as it bears the language features of Old Anatolian Turkish in the work. The manuscript which contains the main text for review is registered in the library of Atatürk University Central Library's Seyfettin Özege Manuscript Library under the number ASL 594 Mec 52. The number of leaves of the compilation manuscript is 117. It is understood that the compilation, which uses two different paper types and different fonts, was written by different people. Although different writing styles are used, it is seen that the naskh script is the generally preferred one.

There is an introductory letter on the work whose only summary and registration information with the manuscript were provided prior to our study. According to the information provided by Amil Çelebioglu, the registration number of this periodical is ASL 544. But according to the current library records, there is a slight difference. Later, many academics made efforts to reach this manuscript on various occasions, but could not reach it. Despite this problem-oriented situation in the registration information, the relevant manuscript has been found as a result of the rigorous research conducted by us, the work has been read and analyzed in terms of its shape and content features.

It is known that this periodical and particularly this work was written in about 1611 A.D. However, it is difficult to express an opinion about when the work was first written. This copy of the work consists of thirty-two couplets. It is stated in the thirtieth couplet that the writer or narrator of the work was Sadreddin. It is likely that this person was Sadreddin Ahmed, also known as Baba Tukles in the 13th and 14th centuries.

GİRİŞ

İslâmiyet'in kabulü ile kültür, sanat ve edebiyat hayatları farklı bir boyut kazanan Türkler, daha önce icra ettikleri sözlü ve yazılı edebiyat ürünlerine İslâmiyet eksenli anlatımlarını da eklemişlerdir.

Türkler arasında İslâmiyet'in tesiri ile şekillenen yazılı ve sözlü bir literatür oluşmuştur. Çeşitli konularda yazılan bu eserlerin bir kısmını Hz. Peygamber muhtevalı metinler oluşturmaktadır. Bu dönemde özellikle naatler, mirâciyeler, mevlitler ve siyerler kaleme alınmıştır. Ayrıca müstakil olsun veya olmasın, bu eserlerde Hz. Peygamber'in hayatındaki bazı olağanüstülüklerin anlatıldığı ve mucize olarak nitelendirilen olayların da konu edildiği görülmektedir. Bu tür eserlerden bazıları halk tipi mesnevi olarak nitelenmektedir. Bunlar, hitabeti iyi olan ve dönem itibarıyla da önde gelen veyahut din âlimi sıfatı taşıyan kişilerce geniş halk kitlelerine aktarılmaktaydı. Bu aktarımlarda, anlatılan konunun doğruluğunun esas alınmasından ziyade eserlerde, bilgilerin doğrudan verildiği gözlemlenmektedir. Bunların bir kısmı, sözlü geleneğin devamı olan yöntem ve teknikleri içermektedir. Bir kısmı bir dinleyici ve yahut anlatıcının kendisi tarafından yazıya aktarılmışlardır.

Türk İslâm Edebiyatı geleneğinde Hz. Peygamber'i konu edinen türlerden biri de *Mucizât-ı Nebî*'dir.¹ Bu eserlerde Hz. Muhammed'in yaşadığı, gördüğü veyahut gösterdiği belirtilen bir takım olağanüstü olaylar aktarılmaktadır. Bazı eserlerde, anlatılan bu olayların kaynağı, gerçekliği ve yaşanmışlığı üzerinde durulmayıp peygamber sevgisi ve ona gösterilen bağlılık ifade edilmektedir. Ayrıca, bu tür eserlerde yeni bir dine giren bir topluluğa, bu dinin peygamberinin yüceliği de aktarılmaya çalışılır. Bununla birlikte, işlenen konu ile birlikte insanların yaşam biçimleri, algıları ve hayata bakışları gibi temalar da görülebilmektedir.

¹ Abdurrahman Güzel, *Dini-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2009), 258

1. SADREDDİN'İN "MUCİZE-İ MUHAMMED MUSTAFA" ADLI ESERİ

1.1. Eser Hakkında Bilinenler ve Üzerinde Yapılan Çalışmalar

Hz. Peygamber ve mucize bağlamında kaleme alınan eserlerden biri de Saddreddin'e atfedilen *Mucize-i Muhammed Mustafa*'dır. Eserin yazar mı, anlatıcı mı olduğu net olmamakla birlikte metinde geçen ifadelerle bakıldığında, müellifinin Saddreddin olduğu söylenebilir.

Eser, metin olarak yayımlanmamış fakat daha önce Amil Çelebioğlu tarafından kısa bir özet ile yazma nüshasının örneğinin kayıt numarası verilerek ilim âlemine tanıtılmıştır. Amil Çelebioğlu'nun bu tanıtımı² sonrasında birçok akademisyen, bu metne ve içinde bulunduğu mecmuaya ulaşmak istemiş ama gayretleri sonuçsuz kalmıştır.

1.2. Mesnevinin İçinde Bulunduğu Yazma Nüsha ile İlgili Değerlendirmeler

Bahse konu manzum metin, bir mecmua içindedir. Amil Çelebioğlu bu eserle birlikte aynı mecmuanın içinde bulunan birkaç eser hakkında daha bilgi vermektedir. Araştırmacılar, bu eserlere ulaşmak için aynı şekilde çaba sarf etmişlerdir. Bunlardan biri de Hz. Peygamber ve Ebû Cehil arasında cereyan ettiği söylenen bir güreşin manzum anlatımıdır.

Amil Çelebioğlu, eseri beyit sayısı, hangi yapraklarda geçtiği bilgisi ile özetini vererek tanıtmıştır.³ Tursun Fakı'nın başka bir eseri üzerinde yüksek lisans çalışması yapan Neslihan Yazıcı⁴ ise özet hariç Çelebioğlu'nun verdiği bilgilere benzer, tanıtıcı bilgiler sunmuştur.

Yazıcı, Tursun Fakı'nın bir diğer eseri olan Muhammed Hanefi Cengi hakkında bilgi verirken Amil Çelebioğlu'nun bahse konu eserinden bir alıntı yapmıştır. Hz. Peygamber'in güreşini konu alan eseri hakkındaki bilgiler için ise herhangi bir atıfta bulunmamıştır. Bu durumda yazma nüshayı gördüğü fakat eseri okumayıp nüsha bilgilerini sunmakla yetindiği söylenebilir.

Tursun Fakı'nın eserleri üzerinde çalışma yapan bir diğer isim olan İsmet Çetin⁵ ise bu eserden hiç bahsetmemiştir.

Amil Çelebioğlu ve Yazıcı, çalışmalarında mesnevinin bulunduğu mecmuayı 544 kayıt numarası ile tanıtmıştır. Tarafımızdan yapılan araştırmalar sonucu araştırmacıların belirttiği mecmuaya ulaşılmıştır. Fakat aynı

² Amil Çelebioğlu, *Türk Mesnevi Edebiyatı Sultan İkinci Murad Devri*, (İstanbul: Der-gâh Yayınları, 2018), 82-83

³ Çelebioğlu, *Türk Mesnevi Edebiyatı*, 74-75.

⁴ Neslihan Yazıcı, *Tursun Fakı'nın Cumhûr-nâme Adlı Eserinin Metni ve İncelemesi*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2005), 8

⁵ İsmet Çetin, *Tursun Fakih, Gazavat-ı Ummân*, (Ankara: Ertuğrul Gaziyi Anma ve Söğüt Şenlikler Vakfı Yayınları, Sarıyıldız Ofset, 2008)

mecmuanın farklı numaralarla kayıt altına alındığı tespit edilmiştir. Eser hakkında verilen bilgiler doğru ama aşağıda da vereceğimiz bilgilere göre her ikisi de kayıt numarasını 544 olarak vermiştir. Oysa tespitlerimize ve kütüphane kayıtlarına göre mecmuanın kayıt numarası 594'tür. Bu durum, Amil Çelebioğlu'nun çalışması için baskı hatası veya daha sonra kütüphane kaydının değişme ihtimalinden de kaynaklanmış olabilir.

Birçok araştırmacının bu esere ulaşmaya çalıştığı fakat kayıt numarasının farklı olmasından dolayı ulaşamadığı görüşündeyiz. Kanaatimize göre bu durum eserin incelenmesine de engel olmuştur.

Mucize-i nebî metinleri üzerinde akademik çalışmalarda bulunan iki akademisyenin ifadeleri tezimizi destekler mahiyettedir. Bunlardan ilki *Tavus Hikâyesi* üzerinde akademik araştırmalarda bulunan Zühal Kültürel'dir. Araştırmacı 2004 yılında yazdığı makalesinde, Amil Çelebioğlu'nun tanıttığı mesnevi metninin yazma nüshası için şunları kaydetmektedir:

“Eserin bir diğer nüshasının, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi S. Özege (A. S. Levend) bölümünde kayıtlı 544 numaralı mecmuanın 27b-28b yaprakları arasında olduğu belirtilmektedir. Bu nüsha XIV. yüzyıl dini-destani eserleri için örnek gösterilmiş, ayrıca eserin konusu hakkında kısa bilgi verilerek tanıtılmıştır. “Hikâye” başlığı ile başladığı ve 60 beyit olduğu ifade edilen eseri 544 numaralı mecmuada bulamadığımız için henüz bu nüshaya ulaşamadık.”⁶

Mecmuada geçen bir diğer mesnevi ise Tursun Faki'ya atfedilen ve Hz. Peygamber ile Ebû Cehil'in güreşini konu edinen eserdir. Aynı muhtevada mensur olarak kaleme alınan metin üzerinde Nursel Uyaniker'in bir makalesi bulunmaktadır.⁷ Uyaniker, çalışmasında aynı konuyu işlediği için manzum metne ulaşmaya çalışmış fakat sonuç alamamış olduğunu belirtmektedir:

“Amil Çelebioğlu tarafından, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin Özege (Ağah Sırrı) Bölümü 544 numarada ve 5a-12b yaprakları arasında olduğu bildirilen manzum yazma, tarafımızca araştırılmış fakat Atatürk Üniversitesi Kütüphanesindeki yazma eser numaralarının değiştirilmesi ve eski numaralandırma sisteminin de muhafaza edilmemesi sebebiyle bulunamamıştır. Bu yazmanın müstakil bir eser olmayışı da bulunmasını zorlaştırmıştır. Tarafımızca anonim bir eserin varakları arasına kaydolunduğu düşünülen bu eser hakkında, Çelebioğlu'nun aynı numarada olduğunu bildirdiği diğer üç yazmanın; (Yusuf-ı Meddah; “Hikâyet-i Kız ve Cehud”; Sadreddin; “Mucize-i Muhammed Mustafa”, İzzetoğlu; “Tavus Mucizesi”) adları da taranmış fakat herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır.”⁸

⁶ Zühal Kültürel, “İzzeddinoğlu'nun Tavus Hikâyesi”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 31, (2004), 188.

⁷ Nursel Uyaniker, “Dini-Mensur Bir Eser: Hz. Muhammed'in Ebû Cehil ile Güreşi” *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi* 11/22, (2018), 28-48.

⁸ Nursel Uyaniker, “Hz. Muhammed'in Ebû Cehil ile Güreşi”, 35.

H. Peygamber'in Ebû Cehil ile olan gürüşünü anlatan yazma mesnevi nüshası, tarafımızdan tespit edilmiş olup, 4-6 Ekim 2018 tarihinde Kırşehir'de düzenlenen Yunus Emre ve Anadolu'da Türk Yazı Dilinin Gelişimi Sempozyumu'nda ilim âlemine tanıtılmıştır.⁹ Ayrıca eserin tam metin ve incelemesi de tamamlanmış olup baskıya verilmek üzere düzenlenmiştir.

1.3. Mecmuanın Tanıtımı

İncelemeye esas metni barındıran mecmua, Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Seyfettin Özege Yazma eser kütüphanesinde ASL 594 Mec 52 numarası ile kayıtlıdır. Mecmuanın yaprak sayısı 117'dir.

Mecmuada bazı metinlerin sayfalarının yeri karışmıştır. Eserlerin arasına başka metinler girmiştir. Bu durum, derleyiciler ve yahut kâtipler tarafından düzeltme yazıları/yönergeleri ile çözülmeye çalışılmıştır.

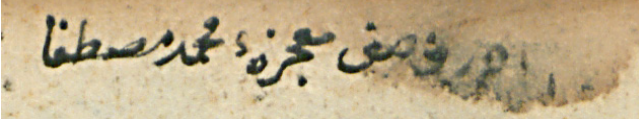
Karma bir derleme eser niteliğindeki mecmua, birçok yeni eseri barındırması açısından önem arz etmektedir.

Yazma mecmuanın kim tarafından ve hangi tarihte yazıldığı kesin değildir. Fakat birkaç metnin altında tamamlandığı yıl belirtilmiştir.¹⁰ İnceleme esas metnin altında ise H. 1019 yılı görülmektedir.

2. "MUCİZE-İ MUHAMMED MUSTAFA" NIN ŞEKİL VE İÇERİK AÇISINDAN ANALİZİ

2.1. Mesnevinin Şekil Açısından Analizi

Metin, mesnevi nazım şekli ile kaleme alınmıştır. Eserin aruzun **Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün** kalıbı ile yazıldığı ima edilmekle birlikte birçok yerde açık ve kapalı hecelerin durumlarına bakıldığında 11 hece vezni ile yazılmış olma ihtimali de söz konusudur. Mesnevi, ilgili mecmuanın 16. yaprağında yer almaktadır. Eser, yaprağın ön yüzünde 21 arka yüzünde de 11 beyit olmak üzere toplamda 32 beyitlik kısa bir mesnevidir. Bozuk bir nesih hat ile yazılan mesnevinin başlığı tahribat, tahriş ve yıpranmalardan kaynaklı olarak tam okunamamaktadır. Net olarak okunan bölümde eserin başlığı şu şekildedir: *Mu'cize-i Muhammed Muştafâ*

Yukarıda da görüldüğü üzere, "vaşf-ı" gibi bir yazı da okunabilmektedir

⁹ Ahmet İçli, "Tursun Fakı'nın Hz. Resul'ün Ebu Cehil ile Gürüş'ü Mesnevisinin Bir Yazma Nüshası" *Uluslararası Yunus Emre ve Anadolu'da Türk Yazı Dilinin Gelişimi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 4-6 Ekim 2018 Kırşehir s. 28-44, (Editörler: Nadir İlhan v.dğr.), Dolce Vita Yayınları, İstanbul, 2020.

¹⁰ (Mecmua, Seyfettin Özege Yazma eser kütüphanesi ASL 594 Mec 52), 28b ve 16b.

fakat öncesindeki kelimelerle bir bağlantısı olabileceği düşünüldüğünde bu kısım tarafımızdan başlığa dâhil edilmemiştir.

Mesnevi, besmele ile başlamakta olup ilk beyti şöyledir:

Başlayalım yine Allâh adıyla / Şâd idelüm gönümüz ol yâd ile

Mesnevinin nüshadaki son beyti ise şöyledir:

Fâ `ilâtün Fâ `ilâtün Fâ `ilât / Muşafânuñ rûhına vir şalavât

2.2. Muhteva Açısından Mesnevinin Analizi

Yukarıda da değinildiği üzere, eser üzerinde Amil Çelebioğlu'nun kısa bir tanıtım yazısı vardır. Bu yazıda eserin özeti verilmiştir.¹¹ Eserin tamamı ise tarafımızdan okunup Latin harflerine aktarılmıştır. Tarafımızdan yapılan özet ise aşağıdaki gibidir:

Hz. Peygamber ve sahabeleri Kâbe'de bulunurken Ebû Cehil ile birlikte on kişi gelip Hz. Peygamber'den kendilerine bir mucize göstermelerini isterler. Bu kişiler, Hz. Yakub'un kurtlarla konuşması, Hz. İsa'nın da balçıktan kuş yaptığını örnek verip kendilerine bir mucize göstermeleri talebinde bulunurlar. İfadelerine göre, bu mucize sonrasında batıl olanların kaybedeceği vurgulanır.

Hz. Peygamber, Cebrail'in Yüce Allah'a varıp onunla konuşup bu konuda ne buyurduğunu öğrenmek ister. Cebrail, durumu Yüce Allah'a izah edip, O'nun Hz. Peygamber'e nasıl bir mucize bağışlayacağını sorar. Yüce Allah da bunun üzerine, Hz. Peygamber'in dostu olduğunu ne dilerse tamamının ona bağışlandığını, hatta buyurduğu takdirde yedi kat yerin yürüyeceği, dağların da mum gibi eriyeceğini, güneşin inip ayaklarını öpeceğini, ayın da önünde secdeye duracağını, onun yardımcısının kendisi olduğu bundan dolayı da korkmaması gerektiğini buyurur.

Bu söz üzerine Cebrail iner, Hz. Peygamber mutlu olur ve kendisinden mucize isteyenlere, ne isterlerse onlara göstereceğini bildirir.

Onlar da Hz. Peygamber'den güneşi geri döndürmesini, ayı onun yerine götürmesini, daha sonrasında da ayın tekrar dolanarak yerine gelmesini, onun önünde şehadet getirip asıl yerine varmasını isterler.

Hz. Peygamber güneşe bakar; güneş dolanır, ay da yukarı çıkar. Hz. Peygamber daha sonra aya bakar; ay iki parça olur ve belli bir süre öyle kalır. Daha sonra ay, on defa Kâbe'yi dolanıp Hz. Peygamberin önünde durur. Ardından "Lailâhe İllallah" diyerek Allah'ın bir olduğunu Hz. Peygamber'in Allah'ın resulü olduğunu, bu dinden başka dinin kabul edilmeceğini belirtir.

Bu durum karşısında on iki bin kişi ehl-i tevhid, ehl-i iman olup Müslümanlığı tercih ederler. Bu olay üzerine Hz. Peygamber, Allah'a secde kılar, Ebû Cehil de karın ağrısına düşüp ağlayarak evine gider. Bununla birlikte

¹¹ Bk. Çelebioğlu, *Türk Mesnevi Edebiyatı*, 82-83.

Hız. Peygamber ve ehl-i beyti/çevresindekiler/Müslümanlar, kaygılardan uzaklaşır mutlu olurlar.

Eserin sonunda, müellif olarak beliren Sadreddin, eğer kendisinin, sünneti tutarsa Hız. Peygamber'in ümmeti olacağı temennisinde bulunur. Ardından eserin tamamlandığına dair ifadeler kullanır Hız. Peygamber'e salavat getirilmesini önerir.

Değerlendirme

Yukarıda değinildiği gibi, bu türden eserlerin bir kısmının, anlatılan olayların doğruluğu ve gerçeklik ile bağı işlenmeden sadece aktarımdan ibaret oldukları görülmektedir. Mesnevide anlatılan olayların kaynağı, yaşanabilirliği ve yaşanmışlığı üzerinde durulmamış, Hız. Peygamber'e ümmet olup hak dine bağlılık konuları işlenmiştir.

Eserde, 12 bin kişinin Mekke döneminde Müslüman olduğuna dair ifadeler görülmektedir. Fakat bu dönemde Müslümanların sayısının bu kadar arttığı tarihi olarak tartışılması gereken bir husustur. Bununla birlikte, anlatıcının anlatımı süslemek için abartı tekniğine başvurduğunu belirtmek yerinde olur. Yüce Allah'ın gücünün büyüklüğü ve her zaman peygamberinin yanında olduğu temasını işleyen bu türden eserler günümüz anlatı geleneği içinde birçok tartışmayı da kendisiyle birlikte getirmektedir.

Makalede amacımız, bu türden eserlerin gün yüzüne çıkarılıp edebî gelenekte yazılan eserlerin muhtevalarının günümüze aktarılmasıdır. İçeriğinin mahiyeti veya yaşanmışlığına dair tartışmalar ise ilgili anabilim dallarının tartışma alanına girmektedir. Özellikle "şakku'l-kamer" ayın yarılma hadisesinin Hız. Peygamber döneminde yaşanmışlığı veya kıyamet gününe ait bir tasvir mi ya da mecazi/değişmeceli bir kullanım mı olduğu konusunda fikir birliği yoktur. Bu konuda birçok fikir ileri sürülmüştür. Geniş bilgi için ilgili çalışmalara bakılabilir.¹²

Mesnevide şakku'l-kamer ile ilgili bilgilere ek olarak, ayın Kâbe'yi tavaf etmesi, Hız. Peygamber ile konuşması, Kelime-i Tevhid getirip Hız. Peygamber'in Allah'ın resulü olduğunu söylemesi, güneşin batıp ayın yükselmesi gibi hususlar, abartı özelliği taşıyan kullanımlardır.

Hız. Peygamber'in Cebrail'den Allah'a gidip bu konuda ne düşündüğünü sormasını istemesi de anlatım için yazarın tercih ettiği bir ifade yoludur. İki farklı yönde düşünülebilecek bu pasajda yazar aslında, Allah'ın emri olmadan Hız. Peygamber'in mucize göstermek için bir adım atmadığını teyit için böyle bir ifade yolu tercih etmiştir. Bu durumun esasında, Hız. Peygamber'in her zaman Allah tarafından desteklendiğini vurgulayıcı bir anlamı barındırmakta olduğu söylenebilir.

¹² Karaman Hayreddin v.dğr. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008), 5, 79-184.

Mesnevi anlatıcısının Ebû Cehil ile ilgili söyledikleri de ilginçtir. Örnek olarak; onun karın ağrısına düşmesini vermek gerekirse, bunların mecazi ifadeler olduğu anlaşılmaktadır.

Mesnevinin 16. beytinde geçen “sadr ve bedr” kelimeleri 13 ve 14. yüzyıl dervişlerinden Sadr Ata ve Bedr Ata’nın isimlerine atfen yazılmış olabilir. Sadreddin ve Bedreddin Baba olarak da anılan bu şahıslar Maveraünnehir’de Ahmed Yesevi’nin dervişi ve talebesi Zengi Ata’nın yanında zahiri ilimleri öğrenmiş ve tarikat eğitimi almışlardır. Sadr Ata, Sadr Baba’nın Orta Asyalı Sadreddin Ahmed olduğu söylenir. Ayrıca onun Baba Tükles olduğu da bildirilmektedir.¹³

“Söyledi şadrî ve bedrî muhterem /Ne dilerseñüz dileñüz gösterem”

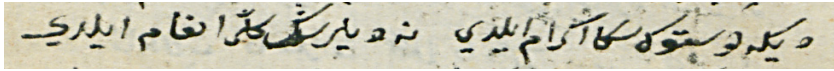
Bu isimlerin burada zikredilme sebebi, yazarın bu bilgilerin, bu kişilerden bildirildiğini teyit amaçlı olabilir. Ayrıca eserin anlatıcısının adının Sadreddin oluşu ve bu isimle olan bağlantısı düşünülebilir. İki kelimenin, sadr: göğüs; bedr: ay anlamında da kullanılma ihtimali vardır.

2.3. Eserin Dil-Üslûp ve Vezin Hususiyetleri

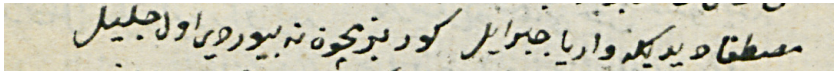
Bu başlıkta *Mucize-i Muhammed Mustafa* adlı eserin dil-ımlâ, üslup ve vezin hususiyetleri üzerinde durulacaktır.

Eserin İmlâ-Dil Özellikleri

İmlâ özellikleri metnin, yazarın ve dönemin dil hususiyetleri hakkında bilgi verir. Eserdeki yazım işlemi, esere özgü durumları barındırabilirken yazma nüshayı yazan, derleyen kişinin dil hususiyetlerini de yansıtmaktadır. Ayrıca, yazıyı yazan kişinin esas aldığı metinden kaynaklı da olabilir. Mesnevideki 11. Beytin yazımını şöyledir:

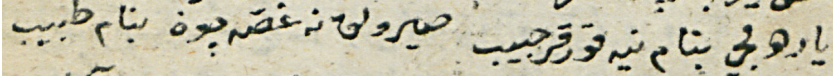
Beytin ilk kelimesi “diñle” şeklinde okumaya imkân vermektedir. Anlam zorlaması ile bu okuma yapılabilir. Fakat bağlama uygun olanı “de ki” okumasıdır. Baş kısmın, başka metinlerde “diğil-de ki” şeklinde emir kipi olması da muhtemeldir. Kâtibin “lam” harfini yazıda göstermesinin bir amacı olabildiği gibi kendi tasarrufu da olabilir. Ayrıca önceki metni kendince düzeltme yoluna gitmesi de ihtimaller arasındadır.

¹³ Devın De Weese, “Baba Tükles”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2016), 1/Ek, 162-163

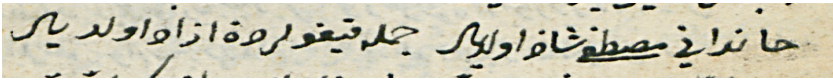
Aynı kullanım yukarıdaki beyitte de (b. 7) görülmektedir. “Didi ki” şeklinde yazılan ifadelerde “lam” harfi çok net bir şekilde görülmektedir. Bu imlaya bakıldığında, kâtibin “kef” harfini böyle yazdığı söylenebilir. Ama ekte de verilen metinde bu anlamda bir yazım birliğinin olmadığı görülmektedir.

Metinde (b. 14) “benem” imlâsının yazımının ilk dönem metinleri ile benzer olduğu söylenebilir:

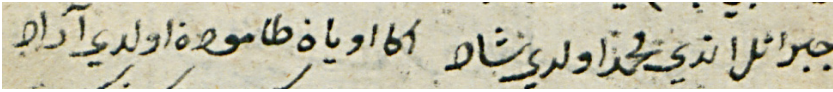

Görüldüğü üzere, yazımda “benam” “be-nâm” gibi bir imla vardır. “em” yazılışı için gelen “elif ve mim” harfleri tercih edilmiştir. Bu imlanın cümlelerin bağlamına göre “benem” şeklinde okuması yapılabilir. Bizim tercihimiz de bu yönde olmuştur.

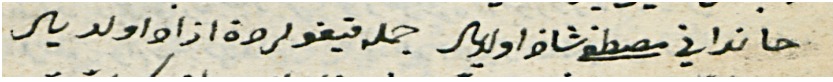
“Şâd” kelimesinin imlâsı ilk dönem metinlerde “şâz” olarak da yazılabilmektedir. İncelemeye esas metinde (b. 19) de bu durum görülebilmektedir.

Fakat aynı metinde (b. 15) “dâl” harfi ile kafiyeli olan kullanımda son harfi “dal=d” olan tercih edilmiştir:

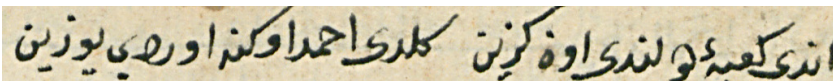

Farsça isim tamlamalarında “-i” takısı, birçok metinde “y” harfi ile gösterilir. “Hânedân-ı Mustafa” kullanımında (b. 29) da ilk bakışta böyle bir tasarrufun varlığı gözlemlenmektedir:

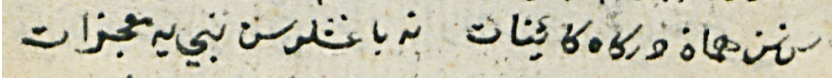
Fakat ilk dönem Türkçe metinlerinde bu denli bir Farsça tamlama yerine Türkçe tamlamanın yapılmış olması da muhtemeldir. Tamlamayı oluşturan iki kelimenin yerinin değişmesi halinde Türkçe belirtisiz isim tamlamasının yapıldığı ve tamlama öğelerinin yerinin değiştirildiği söylenebilir. Böylelikle “Mustafa hanedânı şâd oldılar” okuması oluşur.

Mesnevîde (b. 22) belirtme eki yazımında “Kâbeyî” yazımında *hemze* kullanılmıştır. Bu durum önceki kelimenin sonunun da ünlü olmasından kaynaklanabilmektedir.

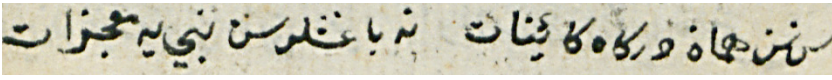

Metinde (b. 9) Arapça bir kelime olan “kâinât” için imla tercihi “kâyinât”

şeklinde olup, “i” harfi için ayrıca hemzeli kullanım da tercih edilmiştir:

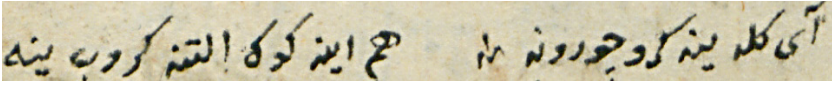

Mesnevîde 11’li hece vezni ve hece sayısı itibarıyla uyum sağlayan aruz kalıbının kullanıldığı görülmektedir. Bazı dizelerde hece sayısının eksik veya fazla olduğu görülmektedir. Bu durum harflerin yazımından veya hecenin eksik ve fazlalığından kaynaklanabilir. Buna benzer durumlar aşağıda belirtilmiştir:

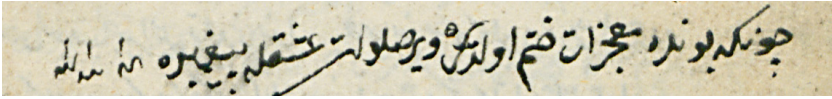
Sensin hemân dergâh-ı kâ(y)inât / Ne bağışlarsın Nebîye mu‘cizât (b. 9)

Yukarıda ilk dizede bir hecenin eksik olduğu görülmektedir. Belki de “hemân-dem” şeklinde “dem” kelimesini eklemekle düzeltilebilir.

Ay gele yine gerü çevrüne / Hem ine gök altına girüp yine (b. 18)

İlk dizenin okunuşunda anlamsal bir sıkıntı yoktur. Fakat bir hecenin eksik olduğu görülmektedir. Arap harfli kısımda “çevrüne”den sonra gelen işaret, bir anlamda satırın sonunu göstermektedir. Aynı işaret aşağıdaki beyitte de görülmektedir:

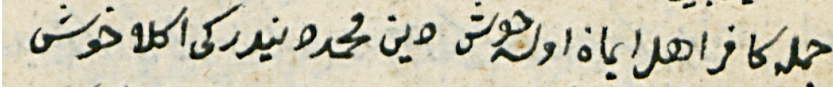

Çünkü bunda mu‘cizât hatm oldu / Vir şalavât ‘aşk ile peygambere (b. 31)

İlk dizede “oldı” yazısından sonra bir “h” harfi bulunmaktadır. Fakat okuma için herhangi bir ipucu vermemektedir. Fakat metni yazıya geçiren kişinin esas aldığı metinden veya dinlerken dikkatinden kaçan durum da söz konusu olabilmektedir. “Hatm” yerine “tamâm” kelimesi de bulunmuş olabilir. Bu durumda kâtibin “oldı” kelimesinin sonundaki “y”i çizip yerine “he” harfini getirerek “Çünkü bunda mucizat tamam ola” okumasını sağlama düşüncesinin yerinde bir adım olduğu söylenebilir.

Metnin yazımında harflerin yazılışlarında bazı küçük okuma problemlerine yol açacak tasarruflarda bulunulduğu görülmektedir. Bunlar unutulmuş noktalar olabildiği gibi, daha sonra silinmiş veyahut da harfin imlâsının öyle algılandığı durumlar da olabilmektedir. Şöyle ki:

Cümle kâfir ehl-i îmân olsa coş / Dîn Muhammed dînidür key aña hoş
(b. 26)

İlk dizinin son kelimesinin “hoş” veya “coş” olarak okunması anlama ve bağlama uygundur.

Mesnevide, anlatıcının birçok yerde varlığını hissettirdiği anlaşılmaktadır:

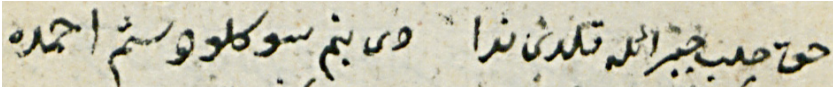
Cebrâ' il indi Muhammed oldı şâd / Aña uyan tamudan oldı âzâd (b. 15)

Bu ifadelerde anlatıcı henüz gerçekleşmemiş bir olay/olgu hakkında değerlendirmelerde bulunmaktadır. Hem tanrısal bakış açısı hem de metin içinde görünen bir anlatıcının konuşması izlenimi vardır. Çünkü cehennemden kurtuluş, anlatıcının bir temennisi, dileği ve hedefinin dinleyen gruba bir ihtarı veya önerisidir.

Aşağıdaki beyitte anlatıcının temenni ve dileklerinin ve algılarının şiire yansıdığını görebilmekteyiz:

Bū Cehil ağlayu gider evine / Tañrınıñ düşmeni kaçan sevine (b. 28)

Mesnevide özellikle Türkçe kelimelerle kafiye, redif oluşturulmaya çalışılmıştır. Fakat bir yerde kısa ve uzun ünlülerle “a-e” okunacak şekilde kafiye vardır:

Haq Çalab Cebrâ' il'e kıldı nidâ / Di benüm sevgülü dōstum Ahmede (b. 10)

Vezin-Kalıp ile İlgili Hususiyetler

Mesnevinin sonunda geçen aşağıdaki ifadeye bakılırsa şairin eserini hangi aruz kalıbı ile yazdığına dair bir ipucu vardır. Oysaki bu kullanımın bir ritim görevi de gördüğü söylenebilir:

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilât / Muştafânuñ rûhına vir şalavât (b. 32)

Yazma metinden hareketle mesnevide *Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün* kalıbına uyan kullanımlar söz konusudur. Bunların birçoğu *Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün* kalıbına da uyum sağlamaktadır. Hatta bazı dizelerin teflilelerinin “Müfteilün” ve “Fe'ilün” olduğu görülür. Birçoğu zorlama ile *Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün* kalıbına uydurulabilen dizelerde hiçbir işleme gerek duyulmadan kalıba tam uyan örnekler de bulunmaktadır.

Bütün bu değerlendirmeler ışığında; şiirin herhangi bir aruz kalıbı ile yazıldığını söylemek gibi, şiirin 11'li hece vezniyle yazıldığını söylemenin de aynı ölçüde uygun bir tespit olduğunu belirtmekte yarar vardır.

3. METİN

Fâilâtün Fâilâtün Fâilün/11'li hece vezni

16a

- 1 Başlayalım yine Allâh adıyla
Şâd idelüm gönlümüz ol yâdıla
- 2 Muḥammed Ka'bede oturmuşıdı
Şahâbeler ayağın dürmüşıdı
- 3 Ebû Cehlile on kâfir geldiler
Diñle resûle ne sözler didiler
- 4 Didiler kim ey Muḥammed sen bize
Bir mu'cize gösterivirseñ bize
- 5 Ya'kûb ile yine kırtlar söyledi
'Îsâ daḥi balçığı kuş eyledi
- 6 Sen daḥı göster bize bir mu'cizât
Saña bâtıl diyenler olsunlar mât
- 7 Muştâfâ didi ki var ya Cebrâ'il
Gör bizimçün ne buyurdı ol Celil
- 8 Cebrâ'il Ḥazrete varup açdı râz
Didi kim ey Pâdişâh-ı bî-niyâz
- 9 Sensin hemân dergâh-ı kâ(y)inât
Ne bağışlarsın Nebîye mu'cizât
- 10 Hâk Çalab Cebrâ'il'e kıldı nidâ
Di benüm sevgülü döstüm Aḥmede
- 11 Di ki döstuñ saña ikrâm eyledi
Ne dilerseñ külli in'âm eyledi
- 12 Buyurursañ yedi kat yer yürüsün
Yüce tağlar mum oluban erisün
- 13 Güneş inüp öpsün anuñ ayağın
Ay öñünde secdeye ursun yüzün
- 14 Yardımcı benem neye korķar ḥabîb
Şayrılık ne ğussa çün benem tabîb
- 15 Cebrâ'il indi Muḥammed oldu şâd
Aña uyan şamudan oldu âzâd
- 16 Söyledi şadrî ve bedrî muḥterem
Ne dilerseñüz dileñüz gösterem

- 17 Didiler güneş[i] gerü döndüresin
Ayı anuñ yerine irgüresin
- 18 Ay gele yine gerü çevrüne
Hem ine gök altına girüp yine
- 19 Çıka öñünde şehâdet getüre
Döne girü kendi yerine vara
- 20 Muştafâ güneşe kıldı bir nazar
Gün dolandı çıkdı şol kadem kamer
- 21 Döndi aya bakdı ol fahr-ı cihân
İki pâre oldı durdı bir zamân

16b

- 22 İndi Ka'be[y]i dolandı on kezin
Geldi Aħmed ögine urdı yüzün
- 23 Lâilâhe illallâh dedi
Sen Muħammed hem resûlullâh dedi
- 24 Tañrı birdür sen Muħammed haq resûl
Dîn bu dîndür ayruğı degül kabûl
- 25 On iki biñ er Müselmân oldılar
Ehl-i tevħîd ehl-i îmân oldılar
- 26 Cümle kâfir ehl-i îmân olsa çoş
Dîn Muħammed dînidür key añla hoş
- 27 Muştafâ secde kılor Tañrısına
Bü Cehil düşdi qarın ağrısına
- 28 Bü Cehil ağlayu gider evine
Tañrınıñ düşmeni kaçan sevine
- 29 Hânedânı Muştafâ şâz oldılar
Cümle kayğulardan âzâd oldılar
- 30 **Şadrüddin** dutarsa şer'î sünneti
Yarın ola Muştafânuñ ümmeti
- 31 Çünkü bunda hatm oldı mucizât
Aşkıla peygambere vir salavat¹⁴
- 32 Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilât
Muştafânuñ rûhına vir şalavât

¹⁴ "Beyit takdim ve tehir yapılarak kafiyeye uygun bir şekilde tarafımızdan bu şekilde okunmuştur."

SONUÇ

Bu makalemizde Sadreddin'e ait olduğu belirtilen "Mucize-i Muhammed Mustafa" adlı eser üzerinde durulmuştur. Bahse konu Sadreddin'in 13-14. yüzyılda yaşayan ve Baba Sadreddin Ahmed ya da Sadr/Sadrî Baba ile aynı kişi olma ihtimali vardır. Sadreddin Ahmed'in Ahmed Yesevî'nin müridi Zengi Baba'nın müridi olması muhtemeldir. Ayrıca bazı kaynaklarda bu kişinin Baba Tükles olduğu da belirtilmektedir.

Eserin yazım yılına dair net bir bilgi yoktur. Fakat mecmuada geçen bilgiler ışığında bu metnin H. 1019 / M. 1611 yılında yazıya geçirildiği söylenebilir.

Eser, Türk İslâm edebiyatı sahasında yazılmış bir tür olup, konu olarak Hz. Peygamber çerçevesinde gelişmiş olağanüstü olarak nitelendirilen bir mucize etrafında şekillenmiştir.

Olay, Ebû Cehil ve on kâfirin Hz. Peygamber'den güneş ve ay ile ilgili taleplerinden oluşmaktadır. Anlatımlardan bu olayın "şakku'l-kamer" olarak nitelendirilen inanışın esere yansımaları olduğu anlaşılmaktadır. Fakat anlatıcı olayın sadece rivayet kısmı üzerinde durmuştur.

Makalemize konu olan eser, mesnevi nazım şekli ile yazılmış olup 32 beyitten oluşmaktadır. Eserin aruz kalıplarından olan 2 Fâilâtın 1 Fâilün ile yazıldığına dair işaretler bulunmakla birlikte hecenin 11'li kalıbı ile yazıldığı kuvvetle muhtemeldir.

Eser üzerinde, çalışmamızdan önce sadece özeti ve yazma nüshanın bulunduğu kayıt bilgileri verilmek suretiyle bir tanıtım yazısı bulunmaktadır. Daha sonraları ise birçok akademisyen, çeşitli vesilelerle bu esere ulaşmak için gayret sarf etmiş, ancak esere ulaşamamışlardır. Kayıt bilgilerindeki problem eksikli olan bu duruma rağmen tarafımızdan yapılan titiz araştırmalar sonucu ilgili mecmua bulunmuş olup, eser okunmuş ve şekil ve muhteva özellikleri bakımından tahlil edilmiştir.

KAYNAKÇA

Çelebioğlu, Amil. *Türk Mesnevi Edebiyatı Sultan İkinci Murad Devri*. İstanbul: Dergâh Yayınları, İstanbul: 2018.

Çetin, İsmet. Tursun Fakih. *Gazavat-ı Ummân*, Ankara: Ertuğrul Gaziyi Anma ve Söğüt Şenlikler Vakfı Yayınları. Sarıyıldız Ofset, 2008.

Devin De Weese. "Baba Tükles". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ek-1 s. 162-163, İstanbul: TDV Yayınları, 2016.

Güzel, Abdurrahman. *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2009.

İçli, Ahmet. "Tursun Fakî'nin Hz. Resul'ün Ebu Cehil ile Güreş'i Mes-

nevisinin Bir Yazma Nüshası” *Uluslararası Yunus Emre ve Anadolu’da Türk Yazı Dilinin Gelişimi Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 4-6 Ekim 2018 Kırşehir* 28-44, (Editörler: Nadir İlhan, v.dğr.), Dolce Vita Yayınları, İstanbul, 2020.

Karaman, Hayreddin v.dğr. *Kur’ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008).

Kültürel, Zühal. “İzzeddinoğlu’nun Tavus Hikâyesi”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 31, (2004), 187-203. (I S S N 1015-2091)

Mecmua, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Seyfettin Özege Yazma Eser Kütüphanesi ASL 594 Mec 52, 16a-16b

Uyaniker, Nursel. “Dinî - Mensur Bir Eser: Hz. Muhammed’in Ebû Cehil ile Güreşi” *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi* 11/ 22, (2018), 28-48.

Yazıcı, Neslihan. *Tursun Fakı’nın Cumhûr-nâme Adlı Eserinin Metni ve İncelemesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.

Ek-Metnin El Yazma Nüshası

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۶

بشلیالم ینہ اللہ آویلہ	مشاہد ایریم کو کلکز اول یادیله
محمد کعبده او تور شیدی	صحابه لر اباغین و رشیدی
ابو جلیلله اوہ کاز کلدی	دکله کولہ نہ سوزل و دیدار
دیدار کم ای محمد سن بون	بر معجز کوستری ویرسک بون
یعقوب ایله نینہ تور تلامو یلیدی	عیسی و لحن بلجینی قوشا یلیدی
سن و خ کوستری بر معجزات	سکا باطل و نینار او سونا ماست
مصطفی و دیدک و اریا جبرائیل	کور نبر حجه نہ بیور و اول جلیل
جبرائیل حضرت و ارب اجدی داز	دیدیکم ای پک شادی نیان
سنن حیاة و رکاه کائنات	نہ باغ نلسن نبی بر معجزات
حق حبیب خیر الله تکرانی نذا	وی بنم سو کلور ستم احمد
دیکلور سئو کسکا آرام الیدی	نہ دیدار کسکا انعام ایلیدی
بیور رسک دیدر قنہ بر یور کوه	یوجه طغاسوم اولون اریسوه
کنش ایوب اویسوه انک ایمن	ای او کنده سجده ادر و یوزین
یاد لوجی بنام نینہ تور قرصیب	صیرولون نہ غصه جوه بنام طبیب
جبرائیل اندی محمد اولدی شاه	اکا او یاه ظاموه اولدی آراد
سویلیدی صدیقی و بدری محترم	نہ دیدار کوز و لکوز کوسترم
دیدار کوش کوز و نوزور سین	آیی انوکا رینه ایر کور سین
آی کله نینہ کوز و چورونہ	هم اینه کوه التنه کوز بینه
چیغه او کنده شهاوت کوز	لونه کیر و کندو رینه وار
مصطفی کونش قلب بر نظر	کوه و لندی جعدی شوقدم قر
نوندی آیه بعدی اولش حیاة	ایک باره اولدی و رده بر زمانه

اندی کعبه کو لندی اوده کزین کلدی احمد اوکنه اوردی یوزین
لا اله الا الله وروی سن محمد حق رسول الله وروی
تکری برور سن محمد حق رسول دین بودیندر ایدو غنی وکل قبوله
اوده ایکی بیکی از سماء اولدیار اهل توحید اهل ایمه اولدیار
جمله کافر اهل ایمه اولدوش دین محمد نیدر کی اکل خوشی
مصطفی سجد قلو و تکری سنه بو جهل و لوشدی قرین اغری سنه
بو جهل اغلیو کیدر اوینه تکری سنک و شمنی چن سوینه
حاندای مصطفی شاف اولدیار جمله تیغورده از او اولدیار
صدر الدین نور شرعی سنشی یارین اولامصطفی انکی
چونکه بوندره معجزات فتح اولدی ویرصلوله عشقه بیغیره ما لله
فاعلات فاعلات عکلا فاعلات
مصطفی نکر دونه ویرصلوا س